

CON NGƯỜI HẬU HIỆN ĐẠI TRONG TIỂU THUYẾT *CUỘC ĐỜI VÀ THỜI ĐẠI* CỦA MICHAEL K

Nhận bài:
28 – 02 – 2019

Chấp nhận đăng:
20 – 06 – 2019

<http://jshe.ued.udn.vn/>

Chu Đình Kiên

Tóm tắt: Văn học là loại hình nghệ thuật khám phá, tìm tòi để xác lập nhân vật con người một cách đúng nghĩa và đẹp nhất. Một trong những nhà văn đầu đầu về thân phận con người sau chiến tranh đó là John Maxwell Coetzee, nhà văn thứ hai ở Nam Phi nhận giải thưởng Nobel Văn học. Tiểu thuyết *Cuộc đời và thời đại của Michael K* giành giải thưởng Booker năm 1983 đã chạm đến những nỗi đau trong sâu thẳm con người. Ở bài báo này, chúng tôi xác lập các kiểu con người hậu hiện đại với những chấn thương cả thể xác lẫn tinh thần như: con người dị dạng, khiếm khuyết; con người hoài nghi, cô đơn; con người khao khát sự sống và tình yêu... Tất cả đã phơi bày trước mắt bạn đọc thực trạng đất nước Nam Phi thời đại Apartheid tàn khốc, nghịch lí, đồng thời chạm khắc vào tâm khảm chúng ta về thân phận con người thời hậu chiến.

Từ khóa: *Cuộc đời và thời đại của Michael K*; con người hậu hiện đại; Nam Phi; Apartheid.

1. Giới thiệu

Nhà viết kịch Bertolt Brecht (Đức) cho rằng: “Các nhân vật của tác phẩm nghệ thuật không phải đơn giản là những bản sao của những con người sống, mà là hình tượng được khắc họa phù hợp với ý đồ, tư tưởng của tác giả” [7, tr.210]. Có nghĩa là, nhân vật đóng vai trò rất quan trọng trong việc thể hiện ý đồ của nhà văn. Qua việc xây dựng nhân vật, nhà văn gửi gắm những suy nghĩ của bản thân về cuộc sống, con người và thời đại. Đặc biệt với thể loại tiểu thuyết thì nhân vật thường hiện lên trong cả chiều dài thời gian lịch sử và không gian văn hóa sinh sống của một vùng lãnh thổ, biểu hiện cho số phận, kiếp nhân sinh cụ thể. Xã hội hậu hiện đại là thời kì của công nghệ lắp ghép tự động hóa - thế giới phẳng với những dạng thức con người hoàn toàn khác so với trước đó. Vì thế, tiểu thuyết hậu hiện đại mở ra thế giới nhân vật mà hình tượng nào cũng tồn tại những điều âu lo như: cô đơn, tha hoá, trống rỗng, vô nghĩa... Mỗi chân dung như một tấm gương phản chiếu thân phận con người thời kì hậu công nghiệp, có giá trị kích

thích suy ngẫm, trí tưởng tượng, nhận thức bạn đọc về xã hội đương đại.

Văn chương quan niệm rằng con người là đối tượng trung tâm của văn học, mọi yếu tố nghệ thuật khác đều nhằm làm nổi bật những đặc tính trong một thời điểm, không gian cụ thể. Trong văn chương hậu hiện đại không còn hình tượng con người xả thân để cứu đồng loại với lí tưởng của văn chương lãng mạn và ít khi xuất hiện những kiểu người cặm cụi với cuộc đời mà thay vào đó là những con người với sự hư vô, thờ ơ, mất phương hướng. Nếu con người trong chủ nghĩa hiện đại tỏ ra ưu tư chán chường trước trạng thái tha hóa của nhân sinh, thì con người trong chủ nghĩa hậu hiện đại lại càng dị thường hóa, ảo giác hóa sự tha hóa đó một cách thần nhiên để lấy làm thú vị, mặc dù có những lúc hoang sợ. Nếu ý thức về cái tôi mãnh liệt trong chủ nghĩa hiện đại, thì trái lại nó bị hoài nghi về sự tồn tại trong chủ nghĩa hậu hiện đại. Con người ở đây thường bị phân tán thành *một chủ thể phi trung tâm*, bao hàm nhiều mảnh vụn và tất cả bị hòa tan trong bối cảnh xám xịt xung quanh. Trong thế giới đầy những hoài nghi, bất tín nhận thức thì con người cũng trở nên nghi hoặc, họ bị xé ra thành từng mảnh vụn vỡ rồi lại cố gắng lắp ghép lại để hoàn thiện nhưng sẽ chẳng có gì là trung tâm hoặc có xu thế trở thành trung tâm trong những vận động li tán. Do đó, con người là những bản

* Tác giả liên hệ

Chu Đình Kiên

Trường Cao đẳng Sư phạm Thừa Thiên Huế

Email: chudinhkiengdmn2015@gmail.com

ngã, những mảnh ghép rời rạc, đứt nối trong xã hội bất ổn, hoài nghi, cô đơn.

Con người của văn chương hậu hiện đại được xem như là một ý niệm đã được mã hóa. Nó không còn vẹn nguyên ngoại hình, tính cách, hành động mang ý nghĩa kiểu hiện đại mà các nhà hậu hiện đại đã làm nhòe mờ tất cả các hình tượng. Vì vậy, nhân vật hiện lên chỉ là những câu nói, không có một sự giới thiệu về lai lịch hoặc nhà văn chỉ điếm qua như là một cách mà họ đưa bạn đọc bước vào thế giới của những trò chơi. Tất cả làm nên những ẩn dụ lớn về thân phận con người. Đó là những mảnh vỡ đang đi tìm bản thể của riêng mình trong xã hội cô đơn, lạc lối rộng lớn. Họ có thể là những con người bên lề cuộc sống, không thể hòa nhập vào cộng đồng, cũng có lúc họ là những con người cô đơn trong chính gia đình của mình khi bị gia đình và xã hội từ chối. Đôi lúc, nhà văn lại cho nhân vật của mình hiện lên trong dòng hiện sinh với nỗi ám ảnh về cái chết, tha hương, bị bỏ rơi, ruồng rẫy...

J.M. Coetzee¹ là một trong những nhà văn hậu hiện đại lớn của văn học Nam Phi đương đại, mặc dù rất kín tiếng trong đời tư nhưng các tác phẩm của ông có tiếng nói riêng về thân phận con người với những góc khuất đầy ám ảnh. *Cuộc đời và thời đại của Michael K*² là tiêu

¹Sinh năm 1940 tại Nam Phi, J.M. Coetzee tốt nghiệp Đại học Cape Town với hai bằng Anh ngữ và Toán học. Ông bắt đầu viết tiểu thuyết vào năm 1969 khi đang giảng dạy tại Buffalo. Là một tác giả chuyên viết về các vấn đề của xã hội Nam Phi đương đại, ông đã đạt được giải thưởng Nobel văn học 2003 và hai lần nhận giải thưởng Booker.

²Là nhà văn nữ da đen, ở Mỹ đoạt giải Pulitzer cho tác phẩm hư cấu năm 1988 và giải Nobel Văn học năm 1993, có nhiều cống hiến cho phong trào nữ quyền, nhất là nữ quyền da đen.

thuyết đã lột tả sâu sắc thân phận con người trong chiến tranh đặc biệt là số phận người dân Nam Phi đối diện với chế độ phân biệt chủng tộc Apartheid. So với nhà văn nữ da màu Toni Morrison³ thì vấn đề chiến tranh, bạo lực trong sáng tác của J.M Coetzee không đậm nét, không gay gắt nhưng bằng cách để người đọc phán xét đúng sai hoặc tỏ thái độ với nhân vật của mình là phương thức hiệu quả để ông đưa bản điều trần về chế độ chính trị Nam Phi đến với nhân loại. Điều này làm

cho tác phẩm của ông ngày càng trở nên xót xa và khơi gợi những miền liên tưởng cho bạn đọc khắp nơi trên thế giới.

Michael K là một con người trôi dạt từ đất nước bị chia cắt bởi nội chiến tới chỗ chẳng còn gì hơn là cuộc sinh tồn ô nhục, bị bắt và quản thúc, rồi lang thang và lẩn trốn... Một con người từ khi sinh ra đến lúc lớn lên chỉ biết đến một người duy nhất là mẹ của mình - bà Anna K, một người giúp việc đến khi chết vẫn đeo đẳng ước muốn trở về nông thôn xa xôi nơi bà đã sinh ra. Michael K chưa bao giờ biết đến hay thắc mắc về người cha: "*Anh kể rất nhiều về mẹ anh nhưng chưa bao giờ đã động đến cha anh*" [4, tr.220]. Theo trí nhớ của mẹ anh thì: "*Sau khi sinh đứa con đầu lòng, bà chuyển đến Cape Town. Bà sinh đứa con thứ hai với người chồng khác, đứa thứ ba bị chết rồi mới đến Michael*" [4, tr.14]. Tuy vậy, Michael K cũng chẳng bao giờ băn khoăn xem những người anh em, họ hàng của mình hiện ra sao và đang ở đâu...

Những chi tiết về quê hương, gia đình, người thân... để cấu thành lịch sử, quá khứ của nhân vật Michael K là những nét rất sơ sài, bị nhòe mờ trong không gian bạo lực chiến tranh ở Nam Phi. Những chi tiết ít ỏi được nhắc đến không cho phép anh hiện lên với tư cách của một con người hoàn thiện, anh là Michael K một *con người khiêm khuất* từ cái tên cho

³*Life & Times of Michael K* được xuất bản 1983 cùng với tiểu thuyết *Disgrace* giành giải Booker danh giá.

đến cuộc đời. K sống trong bóng tối của thành phố Cape Town giữa cuộc nội chiến không có hồi kết thúc. Không chịu đựng nổi trại tập trung, những bắt bớ, khốn khó, tàn ác mà xã hội Nam Phi lúc bấy giờ áp đặt, anh đào thoát và bắt đầu cuộc sống kì lạ của riêng mình ở một nông trại bị lãng quên...

Michael K như một hòn sỏi nhỏ bé bị xô đẩy đến méo mó cả hình dạng lẫn tính cách. Song tâm hồn anh thì lịch sử không chạm đến, lí trí anh cũng không bị bắt cứ học thuyết nào nhào nặn. Một con người không

thuộc về bất cứ kiểu phân loại nào trong xã hội hậu hiện đại. Câu chuyện cuốn hút người đọc bởi những độc thoại nội tâm độc đáo bên trong một hình hài ngổ ngàng đồng thời thức tỉnh ở mỗi chúng ta về thân phận con người trong và sau Apartheid không chỉ ở một quốc gia như Nam Phi mà trên toàn thế giới.

2. Con người dị dạng, khiếm khuyết

Nhân vật dị dạng là kiểu nhân vật có sự khuyết tật về hình thể, đồng thời méo mó về tâm hồn, một sự lắp ghép lệch pha trong tâm thức đưa đến những ngụ ý sâu sắc mà tác giả muốn chuyển tải. Nhân vật dị dạng hay khiếm khuyết là một kiểu nhân vật tồn tại trong nhiều tác phẩm của văn học hiện đại nhưng với hậu hiện đại dị dạng, khiếm khuyết trở thành một phương diện đề nhà văn bộc lộ nhân sinh quan, tư tưởng và quan niệm nghệ thuật về con người.

Khác với thế giới nhân vật của M. Proust, J. Joyce, F. Kafka, E. Hemingway, W. Faulkner... các nhân vật trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee có một diện mạo riêng, không trộn lẫn. Đó là những *kẻ độc hành khiếm khuyết* trên con đường khẳng định nhân vị. Nhân vật trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee như đang bước ra từ thế giới hoang dã, xa lạ, khép kín để lạc vào một mê cung của bạo lực, thói rữa đạo đức, ác mộng... Tất cả vẽ nên một thực tại nghiệt ngã của thế giới hiện đại, của một thời kì lịch sử đen tối nhất ở quốc gia cầu vồng, đa sắc tộc. Đó là những con người bị xã hội và thực tại nghiệt ngã bật tung ra khỏi quỹ đạo cuộc sống đời thường. Một vị giáo sư già đang giảng dạy tại trường Đại học Tổng hợp Cape Town, David Lurie trong *Ruồng bỏ (Disgrace)* với bị kịch bị tước bỏ quyền “tri thức”, trôi dạt về nông thôn sống trong bạo lực trả thù của người da đen đối với người da trắng. Magda là một “gái già trinh tiết” sống tại một trang trại hẻo lánh trong *Giữa miền đất ấy (In the Heart of The Country)* với bị kịch bị bỏ rơi nơi sa mạc khô khốc, không có kết nối với thế giới bên ngoài. Bà già Curren trong *Tuổi sắt đá (Age of Iron)* với bị kịch của căn bệnh ung thư và khung cảnh hỗn loạn của đất nước... Tạp chí *Baltimore Sun* cho rằng: “Tất cả các trang viết của J.M. Coetzee đều giống nhau trong việc tập trung miêu tả một nhân vật trung tâm. Chưa một nhân phẩm nào được trực tiếp đưa ra, tuy nhiên có vài cảnh huống được xây dựng làm cho người đọc phải suy nghĩ về nó” [3]. Trong mỗi cuốn

tiểu thuyết của mình, J.M. Coetzee chỉ cố công xây dựng một nhân vật chính với một số phận đặc biệt để rọi sáng sự cô đơn, làm rõ mặc cảm đau đớn và tình thế bi đát của con người hậu hiện đại. Tiểu thuyết *Cuộc đời và thời đại của Michael K* chính là hành trình tìm kiếm con người, cuộc sống, nhân vị của kẻ khiếm khuyết về thể chất lẫn tinh thần. Nhân vật chính là Michael K - âm tiết “K” troi của cái tên nhân vật nhắc cho chúng ta liên tưởng đến Jozep K. trong *Lâu đài* của F. Kafka. Tuy nhiên, đằng sau chữ Michael K không có dấu chấm, nghĩa là không phải một cái tên viết tắt như kiểu Jozep K. trước đây. Cuộc đời của Michael K - cuộc đời của một kẻ đứng bên lề, chơ vơ, thiếu hụt những yếu tố cấu thành dù là những yếu tố giản dị nhất. Điều đặc biệt ở Michael K làm cho bạn đọc ngạc nhiên là anh ta không chống lại, không đấu tranh với thực tại để khẳng định sự tồn vong. Im lặng là cách duy nhất để K thỏa hiệp, đồng lõa với Apartheid, tồn tại như một lẽ tự nhiên, như cỏ cây, côn trùng. Thời đại của Michael K là thời chiến tranh giữa những người cầm quyền da trắng và quân du kích da đen đấu tranh lật đổ chính quyền độc tài Apartheid tàn khốc và đẫm máu. Nhưng anh là kẻ vô can dự, ngoại vi với cuộc chiến.

Michael K xuất hiện với những lời giới thiệu trực tiếp về ngoại hình rất ấn tượng: “khi bà đỡ nó vào đời từ trong lòng mẹ của nó, là nó bị sút môi. Môi nó cong lên như chân con sên, còn lỗ mũi trái thì mở toang hoác” [4, tr.13]. Với ngoại hình khiếm khuyết ngay từ khi mới sinh ra “nó không ngậm lại được và chỗ thịt đỏ tươi hiện rõ ra mồn mốt” [4, tr.13] cũng từ đây K không ăn uống được như những đứa trẻ bình thường khác. Phải chăng chiếc môi không được lành lặn đó là một biểu tượng mở đầu cho cuộc đời của con người đứng ngoài lề xã hội, cố gắng bám víu lấy sự sống nguyên sơ. Khi trở về trang trại gia đình nhà Visagie, Michael được sống hài hòa với thiên nhiên đất trời và đó cũng là lúc khiếm khuyết về mặt thể chất của anh tăng lên gấp nhiều lần: “lợi của anh chảy máu; anh nuốt chứng máu đó” [4, tr.126] và anh không thể ăn được thức ăn của con người bình thường nữa và rồi: “hoi thờ và nhịp tim rất yếu. Rõ ràng là ông già đã bị suy dinh dưỡng trong một thời gian dài, nên có những vết nứt trên da, những vết đau trên bàn chân và bàn tay, lợi chảy máu. Các khớp xương lòi hẳn ra, cân nặng không đầy bốn mươi cân” [4, tr.227]. Đó là tất cả những gì thượng đế ban cho anh, là thứ anh dành được trên hành trình cố “mất tích” của bản thân trong

cuộc chạy trốn khỏi xã hội Apartheid. Nhưng sự khiếm khuyết đó của K lại là một điểm sáng mà anh tạo ra cho tác phẩm của J.M. Coetzee khi người đọc bắt gặp một hình hài ngớ ngẩn nhưng đằng sau đó là một trái tim tinh nguyên thuở sơ khai của xã hội loài người.

Sự dị dạng về mặt ngoại hình trong văn học đã có nhiều tác phẩm xuất sắc trước đó khai thác. Đến lượt J.M. Coetzee rất khó để ông vượt qua những giới hạn của những tài năng đi trước. Bằng cách xây dựng nên một hình tượng nhân vật Michael K, kẻ khiếm khuyết cả thể chất và trí tuệ ông đặt một bản thể giữa ngồn ngạn của xã hội loài người những năm cuối thế kỉ XX với các câu hỏi nhức nhối về thân phận, tình yêu thương, hạnh phúc gia đình, cái nào quan trọng hơn tình thương? Khiếm khuyết của Michael K trước hết ở những con vật được so sánh. Nhà văn liên tục so sánh Michael K với loài vật như để đặt nhân vật ngang hàng với các loài động vật đó. Có khi Michael được so sánh là “một con chó câm” [4, tr.56] lúc anh cần người y tá giúp đỡ mẹ anh, thậm chí là một: “con chó có lỗi” [4, tr.60] khi đã uống trộm nước trà của mẹ mình và: “co quắp như một con mèo” [4, tr.63] lúc mẹ anh đã qua đời. Bên cạnh đó anh còn được so sánh với dế, chuột, những côn trùng, giun đất đặc biệt là thằn lằn... Phải chăng J.M. Coetzee quá bất công với nhân vật của mình khi xây dựng những hình ảnh so sánh như vậy? Nhưng nếu tỉnh tề chúng ta sẽ nhận ra rằng nhà văn đang khắc sâu nỗi thống khổ của Michael K khi sống trong một hình hài và trí tuệ không được như bao người khác. Có lẽ nhờ vào ngoại hình và trí tuệ này, anh có thể đi xuyên qua lịch sử, đi qua chiến tranh tàn khốc một cách bình thản, có khi là vô can với thực tế. Hơn nữa, Michael K không xem mình có mối liên hệ với cuộc chiến, không xem chiến tranh là một sự phần của cuộc sống. Anh ta tự do sống với thiên nhiên với đất trời, cây cỏ như một động vật thực sự. J.M. Coetzee miêu tả Michael K màu sắc hơn nhưng cũng bi đát hơn về con người khi ông sử dụng những con vật bé nhỏ để nói về anh. Các con vật mà nhà văn sử dụng đều là những con vật thường sống kí sinh, không làm chủ được tính mạng và cuộc đời của mình vì chúng quá bé nhỏ. Michael K nhỏ bé, yếu đuối trong khung cảnh bạo tàn chiến tranh của Nam Phi. Anh lép vế, thua thiệt trên tất cả mọi phương diện, kể cả những hành động của Michael K trên hành trình chạy trốn về vùng nông thôn. Nhân vật Robert nhận xét về K: “Cậu còn trẻ người non dạ - Robert nói - Cậu lúc nào cũng

như người mê ngủ. Đã đến giờ thức dậy rồi đấy. Cậu có biết tại sao họ làm công việc từ thiện đối với cậu và con cái cậu không? Bởi vì họ nghĩ rằng cậu vô hại, hai mắt cậu không mở to ra mà nhìn, nên làm thế nào cậu thấy sự thật quanh cậu được” [4, tr.161]. Chỉ một nhận xét của Robert nhưng ta có thể mừng tưng ra sự khiếm khuyết, thờ ơ của Michael đối với cuộc đời. Anh là một nhân vật dị dạng ngay cả trong ý thức của mình. J.M. Coetzee đã đưa K đi vào trang sách của mình hết như cuộc đời vốn có, ông không hề lấp ráp hay tạo cho nhân vật một vỏ bọc bên ngoài sự khác biệt. Michael K hiện lên là hình ảnh của một con người không thể nghiên nát, không thể chia cắt, không thể cộng trừ - thêm bớt... nhưng nghiệt ngã thay đó là những hình hài, nhân dạng khiếm khuyết vẫn hàng ngày tồn tại xung quanh chúng ta.

Miêu tả nhân vật với những khiếm khuyết không làm cho Michael K kém sống động mà đây là cách nhà văn J.M. Coetzee dự phần đi vào tận đáy bài toán hiện sinh của nhân vật. Hầu hết tiểu thuyết của nhà văn Nam Phi này các nhân vật dù đi hết trang cuộc đời nhưng vẫn nguyên sơ tính cách như thuở ban đầu, không bị bóp méo, không bị chi phối bởi hoàn cảnh. Nhân vật của J.M. Coetzee bước ra từ một xã hội khép kín nhưng lại đi vào những ngõ cụt tốt cùng với hoài nghi của những tệ nạn, mê cung của bạo lực, chiến tranh. Cuộc đời của các nhân vật đã góp phần khắc họa nên một bức tranh toàn cảnh của Nam Phi cuối những năm khi chế độ Apartheid bước vào giai đoạn cuối cùng. *Cuộc đời và thời đại của Michael K* đã thâm nhập sâu sắc vào thân phận của con người, chỉ ra sự bạo tàn cùng nỗi cô đơn của nó, lên tiếng bênh vực kẻ yếu. Văn minh Apartheid rêu rao với dư luận thế giới là cách giới cầm quyền che giấu tội ác ở Nam Phi đen tối. Một lần nữa J.M. Coetzee đã lột mặt nạ cái gọi là nền văn minh thuộc địa trước mặt bạn đọc một cách chân thực, sâu sắc nhất.

3. Con người hoài nghi, cô đơn

Trong văn học hậu hiện đại, thay vì con người không lồ, duy lí là con người cô đơn, xa lạ thực tại, phi lí, song vẫn cố gắng tìm kiếm bản thể hài hoà, nguyên vẹn của mình (và cho mình). Đó là kiểu con người bị “chấn thương” từ bên trong bởi sức ép của hoàn cảnh rối ren, hỗn loạn, của mạng lưới thông tin, tri thức dày đặc thời hậu công nghiệp, một thứ huyền ảo đằng sau những kí hiệu, những trích đoạn của “liên văn bản”.

Hoài nghi, trống rỗng, cô đơn là kiểu nhân vật rất đặc trưng của chủ nghĩa hậu hiện đại hay có thể nói đây chính là tiếng nói của nhà văn, “mặt nạ nhà văn” được gắn vào cho nhân vật.

Chịu ảnh hưởng sâu sắc tư tưởng của những nhà văn lớn như Dostoevsky, F. Kafka, W. Faulkner, J.M. Coetzee đã xây dựng cho mình thứ văn chương ngoài lề, thâm nhập sâu xa vào thế giới nội tâm, phơi bày một thế giới tâm thần hoang loạn, cô đơn và đau đớn nhất của con người. Ông không tin vào “sự an ủi” của nền văn minh phương Tây áp đặt, lại càng không phải là người theo hướng hiện thực chủ nghĩa thuần túy. Văn chương của J.M. Coetzee là những bất ổn, tăm tối và đau đớn nhưng luôn đầy hấp lực. Hoài nghi và đau đớn là hai cảm thức được thể hiện mạnh mẽ nhất trong văn chương của J.M. Coetzee. Mỗi nhân vật của ông đều bị đẩy đến những trạng thái tâm thần bất ổn do dư chấn của xã hội gây nên. Trong tiểu thuyết *Người chậm (Slow man)*, Paul Rayment là nhân vật phát ngôn thay cho nhà văn về những vấn đề cần suy ngẫm, luận bàn: trong cuộc sống của mỗi người, điều gì là quan trọng nhất? “Tổ ấm” là gì? Được yêu thương hay được chăm nom, điều nào tốt đẹp hơn? Ở tuổi sáu mươi, một tai nạn bất ngờ ập đến, Paul Rayment nhìn lại quãng đời đã qua và nghĩ đến gia đình. Có cha, mẹ và một chị gái nhưng ông không chắc mình đã có gia đình bởi “những người ấy đang sống cuộc đời của mình, còn ông thì đã sinh ra nhưng chưa chết” [5, tr.16]. Paul Rayment có thể xác định rõ rằng mình không có vợ và con cái. Mặc dù anh ta đã từng kết hôn nhưng người bạn đời ấy đã không còn là của ông, vì “bà đã trốn vào cuộc đời của mình” [5, tr.17]. Paul Rayment hoài nghi về hai tiếng “gia đình”, về thứ gọi là “tổ ấm”. Anh ta hoài nghi, bất tín vào cuộc sống thực tại. Mất một chân, Paul Rayment rơi vào một cuộc sống bị hạn chế nhưng “một cuộc sống bị hạn chế thì không đáng sống chẳng?” [5, tr.40]. Trong tiểu thuyết *Đợi bọn mọi (Waiting for the Barbarians)*, viên Quan tòa hoài nghi về Đế chế, về ý nghĩa công việc mà ông thực hiện bấy lâu. Trong nhiều thập kỉ, viên Quan tòa là người đẩy tờ trung thành của Đế chế, hàng ngày đốt thời gian ở vùng biên giới để quản lí đất công, giám sát việc đồn trú và lo nhiều việc khác cho Đế chế. Trong cuộc chiến giữa Đế chế với tộc người mọi rợ, viên Quan tòa có vị trí khá quan trọng. Thế nhưng, khi trực tiếp chứng kiến biết bao cảnh tàn bạo và bất công với tù nhân chiến

tranh, viên Quan tòa xót thương cho họ và hoài nghi về bản chất của Đế chế. Ông tự hỏi có gì khác nhau giữa Đế chế với tộc người mọi kia khi những con người mang danh văn minh lại thực hiện những hành động dã man, phi nhân tính. Họ là những “con chó rừng của Đế chế lột cừu” [6, tr.155]. Viên Quan tòa cũng hoài nghi về bản chất con người: “Tôi cảm thấy bản thân cũng đang thắc mắc liệu ông ta có tiến hành nghi lễ rửa tội riêng sau những khung cửa đóng chặt trước khi trở về dùng bữa với những người khác hay không hoặc phải chăng Cục đã tạo ra một giống người mới có thể sống thanh thản giữa những tội lỗi bản thù và sự vô tội?” [6, tr.33]. Hoài nghi thực tại, con người trong tiểu thuyết J.M. Coetzee luôn tìm cách lí giải những thắc mắc của bản thân. Càng đi sâu lí giải vấn đề, họ càng gặp nhiều vướng mắc, không có đáp án thậm chí rơi dần vào bi kịch tinh thần.

Michael K trong *Cuộc đời và thời đại của Michael K* là một người đàn ông kiếm sống bằng nghề làm vườn. Sau khi mẹ chết, anh tự tay thiêu xác mẹ rồi đào một cái hang giữa một khu đất bỏ hoang và sống qua ngày bằng trái cây để rồi khi chiến tranh ập đến, anh bị bắt vì bị nghi ngờ giúp đỡ những kẻ nổi loạn. Michael K bị tra tấn, hành hạ rất dã man. Ở cuốn tiểu thuyết này, J.M. Coetzee đã đặt nhân vật của mình vào rất nhiều bi kịch. Ngay việc K sống trong hang cũng giống như là việc bị tước đi đời sống đơn giản nhất của loài người. Anh ta sống trong cảnh cô đơn, trong giữa hoang dã, và rồi bị hành hạ, bị đánh đập. J.M. Coetzee đẩy Michael K vào trạng thái đau đớn tột cùng như cuộc truy vấn cuối cùng, tước đoạt tất thảy mọi niềm tin của con người, kể cả quyền được bảo vệ thân thể. Sau nhân vật K. của Kafka, Michael K của J.M. Coetzee cũng chính là nhân vật gây nên sự ám ảnh về thế giới tăm tối, và thân phận bi thương cùng sự hoài nghi của loài người. Ngay cả khi được giúp đỡ “anh phân vân không hiểu liệu mình có tin là con người ta giúp đỡ nhau không?... Dường như anh không có niềm tin, hoặc không có niềm tin đối với sự giúp đỡ. Anh nghĩ mình là một người lạnh lùng chẳng” [4, tr.90-91]. Có thể nói rằng sự hoài nghi về tấm lòng của khác người đã đẩy Michael ra xa hơn với thế giới loài người. Tương lai của anh cũng như xã hội Nam Phi đang đối diện với những bất ổn, tăm tối trong câu hỏi lớn. “Vậy điều gì sẽ xảy ra nếu hàng triệu người, hàng triệu triệu người, sống trong các trại tập trung, sống bằng của bố thí, sống xa đất đai, sống bằng lừa gạt, chui

lùi ở những xó xỉnh để chạy trốn với thời gian, quá thận trọng không dám giương cờ, sợ bị người khác trông thấy phải trình diện? Điều gì sẽ xảy ra nếu có những người chủ bị những con kí sinh trùng áp đảo về con số, những con kí sinh trùng mang bệnh lười biếng và những bí mật khác trong quân đội và trong lực lượng cảnh sát, trong các trường học, nhà máy và cơ quan, những con kí sinh trùng của trái tim” [4, tr.207]. Những câu hỏi tưởng chừng như ngốc nghếch của K lại vẽ ra trước mắt người đọc một thế giới mà trái tim, lòng tốt của con người đã bị kí sinh gặm nhấm. Nhưng trong thế giới hỗn loạn, phi lí đó con người “tinh táo” lại không nhận ra điều đó. Vậy nên, văn chương hậu hiện đại là thế giới đầy nghi ngờ với những bất tín, đổ vỡ trong nhận thức lẫn tình cảm. Sự quan tâm mà người bạn của Michael dành cho anh cũng khiến anh nghi ngờ bởi đó là lòng tốt mà từ trước đến nay anh chưa hề nhận được: “trước đây chẳng ai quan tâm đến tôi ăn cái gì - anh ta nói - Vì thế mà tôi mới tự hỏi tại sao thế” [4, tr.261]. Ngay cả nhân vật người kể chuyện - “tôi” cũng nghi ngờ về tất cả những giá trị mà con người đã dựng xây trên mặt đất. Từ khi gặp K, anh đã ngộ ra nhiều điều và cũng nghi ngờ nhiều điều hơn nữa. Đầu tiên chính là vào bản thân mình: “Có ai tin vào những gì chúng ta đang làm không? Tôi nghi lắm” [4, tr.235]. Anh không tin vào việc mình đang làm, nghi ngờ sự lựa chọn, tồn tại của mình: “tôi cảm thấy một cách mạnh mẽ rằng mình đang hoài phí cuộc đời, đang sống qua ngày đoạn tháng, chờ đợi, mà thực ra tôi đã tự biến mình thành một tù nhân của cuộc chiến tranh này” [4, tr.277]. Sống trong lòng của sự nghi hoặc người ta thấy mình lạc lõng, không còn niềm tin: “Không có gì để trong mong phía trước” [4, tr.125]. Đây là cảm giác của Michael K lúc anh ẩn mình ở trong núi để tách mình với xã hội loài người. Vì vậy, nhân vật của J.M. Coetzee luôn cảm thấy bản thân mình đang tồn tại trong một “khoảng không trống rỗng mênh mông” [4, tr.159] và mất hết ý thức về thời gian. Họ trống rỗng và bơ vơ đến tột cùng “họ đưa chúng ta đi đâu thì có hệ trọng gì cơ chứ? Chỉ có hai nơi, hoặc là đi ngược lên, hoặc là đi xuôi xuống theo con đường sắt. Đó là bản chất của xe lửa” [4, tr.79]. Chấp nhận hư vô, cô đơn, lạc lõng là cách thức và cũng là hành trình để Michael K cũng như các nhân vật khác tồn tại ở Nam Phi thời kì chiến tranh Apartheid.

Có thể nói, kiểu nhân vật hoài nghi, trống rỗng là thông điệp đánh thức lương tri của tác giả không chỉ cho

cá nhân mà còn cho cả thế hệ, tiếng nói cho những con người đang mê muội trong dòng hiện sinh, không tìm thấy lối thoát cho bản thân mình. Số phận con người như một trò chơi mà ở đó có luật chơi mà người chơi phải tuân theo luật đã được đề ra. Michael K hay anh chàng bác sĩ muốn thoát khỏi trò chơi đó thì phải tự đi tìm lời giải cho những nghi ngờ và sự lạc lõng của chính bản thân mình. J.M. Coetzee - một nhà văn hậu hiện đại không chỉ ra lối thoát cho nhân vật mà chỉ lặng lẽ trình bày những hoài nghi như bản chất vốn có của nó.

4. Con người khao khát sự sống và tình yêu

Trong *Cuộc đời và thời đại của Michael K* tồn tại ba nhân vật xuyên suốt toàn bộ tác phẩm: bà Anna K, Michael K và nhân vật “tôi”. Các nhân vật tồn tại trong bế tắc, quần quanh và hoài nghi, cô đơn giữa xã hội Nam Phi đầy bất ổn. Đứng giữa chốn đông người để xác định nhân vị, xác lập sự tồn tại của mình, nhưng “Michael K đứng trên ga mà không biết điều gì sẽ xảy ra tiếp theo” [4, tr.84]. Cuộc đời anh trôi dạt trên hành trình không mục đích, không biết điểm đến nào sẽ tới: “rõ ràng phải có một bước tiếp nữa, nhưng anh không muốn tưởng ra đó là bước gì” [4, tr.108]. Michael K phụ thuộc và chờ đợi ai đó sẽ đưa anh ta ra khỏi mê cung bế tắc nhưng tất cả đều vô vọng. “Anh không biết điều gì sẽ xảy ra... thường có ai đó kể cho anh nghe phải làm điều gì tiếp theo; giờ đây không có ai, nên điều tốt nhất hình như phải chờ đợi” [4, tr.123]. Nếu như lúc đầu anh trốn tránh, tách mình ra khỏi xã hội loài người để đi tìm chốn bình yên và bản thể thì giờ đây anh bế tắc, tuyệt vọng, hoài nghi bởi không ai ra lệnh cho anh phải làm gì và khi nào phải làm. Cuộc đời và hành trình của Michael K ẩn dụ cho thể chế xã hội Nam Phi những năm sau chế độ Apartheid. Sau 1994, nạn phân biệt chủng tộc ở quốc gia cầu vồng này chính thức sụp đổ, nhân loại yêu chuộng hòa bình đã có thể tin tưởng một Nam Phi bình đẳng, hòa bình, yên ổn. Nhưng không, hậu quả mà Apartheid để lại vẫn còn, những tiêu cực trong xã hội vẫn còn và lại nảy sinh những vấn đề an sinh còn phức tạp hơn trước kia. Nam Phi độc lập, bình đẳng nhưng lại quen với thói quen nghe lệnh và không làm chủ được cuộc đời của chính mình. Họ bế tắc trong cuộc sống mà họ tạo ra. Bạo lực trở thành thứ văn hóa ở đây. Mọi mâu thuẫn được giải quyết không bằng thương lượng, hòa bình mà bằng bạo động của các nhóm vũ

trang có vũ khí. Tính mạng của con người luôn đặt trong tình trạng báo động cao.

Quá trình đi tìm bản ngã của mình là lúc Michael K nhận ra rằng mình dần dần đi vào ngõ cụt, không lối thoát. Anh trở thành “kẻ ngoại cuộc” trong hành trình này bởi vì anh: “quá ngu ngốc, quá đam mê đến nỗi không còn lắng nghe được bánh xe của lịch sử xoay vần” [4, tr.279]. Michael K đọc hành, trở thành “người chạy trốn vĩ đại nhất” [4, tr.290]. Anh đứng ngoài lề xã hội tàn nhẫn, “là kẻ ngớ ngẩn đến mức cũng chẳng biết liệu người ta còn cần đến giấy tờ tùy thân hay không, hờ hững đến mức không còn quan tâm đến việc mình còn bị hại nữa hay không” [4, tr.77]. Anh bé tắc chính trong suy nghĩ của bản thân, để rồi dần dần thích nghi, thỏa hiệp với tư tưởng con người mình đang có. Anh chàng bác sĩ cũng vậy, dù có chạy trốn chiến tranh đến đâu, nhưng rồi bản thân cũng tự thấy mình cô độc, bé tắc không lối thoát trong: “cái túi của thời gian, thời gian đợi chờ, thời gian của trại tập trung, thời gian của chiến tranh” [4, tr.278] và xem cuộc sống chỉ là tạm bợ, “sống mà như không sống” [4, tr.278]. Con người sống như những linh hồn vất vưởng, tồn tại nhưng không mang trong mình đời sống tâm hồn. “Mình như một con kiến không biết tổ ở đâu nữa” [4, tr.152]. Nhân vật “tôi” bé tắc đến tột cùng khi anh ta ý thức được thực tại xung quanh nhưng lại lo sợ và không đủ can đảm để thoát khỏi nó, không dám thoát khỏi bánh quay của lịch sử. “Tôi” là một kiểu nhân vật bé tắc giữa điều có lí và phi lí, đại diện cho những người trí thức trong xã hội Nam Phi bất tín. Tuy nhiên, anh chàng bác sĩ và nhân vật tôi đại diện cho những người có học thức lúc bấy giờ đã có lúc: “ngã mũ chào bái phục” Michael K - một con người bình thường đại diện cho những người nông dân dám sống với ước mơ, khát khao của chính mình. Vị bác sĩ chăm sóc cho Michael K từng tâm sự: “Với tôi, Michaels lúc nào cũng như một người vừa lẫn lộn với một vốc đầy đất, vãi lên người, đắp thành hình dạng một người thô sơ, tạo nên một hoặc hai sai lỗi (cái miệng và không nghĩ ngờ gì nữa, cả đầu óc); bỏ quên một hoặc hai chi tiết (tính dục) nhưng dù thế nào đi nữa cuối cùng cũng tạo thành một số phận bé nhỏ” [3, tr.254]. Tuy nhiên, chung quy lại, tất cả các nhân vật đều rơi vào trạng thái bé tắc, cô đơn, hoài nghi về cuộc sống và trong nhận thức của mình.

Con người hậu hiện đại luôn thường trực nỗi hoài nghi, mất đi niềm tin vào cuộc sống, họ loay hoay giữa cuộc đời với những chuyến hành trình đi tìm kiếm chân lí của bản thân. Trạng thái bất ổn, vô vọng trở thành chủ đề chung của văn chương hậu hiện đại. Tuy nhiên, đối với nhà văn J.M. Coetzee đặc biệt hơn, dù cô đơn, lạc lõng nhưng trong cuộc tìm kiếm sự sống, bản thể thấp thoáng đâu đó niềm tin tưởng, bất gặp giây phút hạnh phúc. Michael K đã chối bỏ, phủ nhận văn minh của thành phố để chạy trốn về miền nông thôn hẻo lánh. Dù miền quê hẻo lánh, khô cằn, mênh mông và không có sự sống nhưng nơi đó có bình yên, có không gian để Michael sống cuộc sống của một con người như anh hằng mong muốn. J.M. Coetzee đã xây dựng không gian với hành trình trở về: thành phố - nông thôn. Chỉ là chuyến đi về trang trại nhà Visagie, dù không có mục đích rõ ràng nhưng hành trình đó đậm chất hiện sinh. Michael K trở về sống ở nông thôn, chui rúc trong khoảng không gian chật hẹp của chính mình, ở đó anh tìm thấy hạnh phúc của bản thân, nhận ra đó là nhà của mình. Anh hiểu rằng những con người tồn tại trong chiến tranh đều: “khao khát tình yêu” [4, tr.157]. Trở về nông thôn, Michael K hòa mình vào đất đai, sống với thiên nhiên như bản chất nguyên thủy của anh. Anh ta tìm thấy bản thể con người trong chính đất đai, nhận ra: “anh nghĩ chẳng qua mình là người làm vườn rồi, nó thuộc bản chất của anh” [4, tr.110]. Anh ta tìm thấy ở đó ý nghĩa của sự sống, ngầm hiểu được đất đai là người Mẹ của cuộc sống và con người. Nhưng trên chuyến hành trình vòng tròn, quanh quẩn, cuối cùng Michael K cũng phải quay trở về với thành phố, nơi mà anh từng chạy trốn. Song với J.M. Coetzee, nhà văn đã cho nhân vật trở về mang trong mình sự sống mới, đó là hơi thở của tính dục. Chính hoạt động rất người này đã đánh thức ở Michael sự sống tưởng như bị thời gian đánh cắp, bị lịch sử ruồng bỏ. Lần đầu tiên anh có cảm giác của một con người bình thường với khao khát: “nếu những ngón tay của mình được chạm vào làn da mềm mại kia” [4, tr.308]. Đó là cuộc giao hoan không báo trước của người đàn bà lạ mặt dành cho anh. Sự sống trong con người Michael đều xuất phát từ tính dục nữ tính. Đầu tiên đó là sự sống nguyên sơ mà Anna K - mẹ anh dành tặng cho anh, đưa anh đến với thế giới con người với bao tàn khốc, tiếp đó là sự hồi sinh mà đất đai đem lại. Đất đai là một trong bốn thành tố cấu tạo nên sự sống của vạn vật kể cả con người. Michael K hòa

mình vào đất đai, thiên nhiên được sống lại một lần nữa về cả thể chất lẫn tinh thần và cũng chính đất đai giúp anh tìm được bản thể đích thực của mình. Cuối cùng là tính dục, chính những người phụ nữ căng tràn sức sống đã khơi dậy ở anh niềm ham sống, ở đó Michael K bùng nổ trong chuỗi ngày bế tắc, phiêu bạt của mình.

5. Kết luận

Không cần lấp rập cho nhân vật của mình những hình hài, những mặt nạ, những dạng tồn tại khác nhau như cách F. Kafka trong *Hóa thân* (*Die Verwandlung*) hay Chekhov trong *Người trong bao* (tiếng Anh: *The man in a case*) đã làm, J.M. Coetzee đã cho Michael K đi vào trang sách “chân thật như cuộc sống” vốn có để ở nơi đó anh ta im lặng. Im lặng là phương cách hữu hiệu để tồn tại trong xã hội Nam Phi đầy bạo lực. Chúng ta có thể thấy rằng, tiểu thuyết gia người Nam Phi đã không tiến hành thủ tiêu tâm lí của nhân vật một cách quyết liệt như nhiều bậc tiền phong thời hiện đại đã làm. Trái lại ông tìm cách cài vào tác phẩm những đoạn độc thoại nội tâm, những lời miêu tả tâm lí nhân vật đầy ám ảnh. Đó là những lúc Michael K sống trong tình trạng mê sảng, mê man, mụ mẫn, bần khoản, “nửa thức nửa ngủ” hay thả trí tưởng tượng theo một linh hồn phiêu diêu, mặc định, phi lí. Michael K có những lúc “không vui cũng chẳng buồn khi chẳng có việc gì làm, mọi sự như nhau mà thôi. Anh có thể nằm suốt buổi chiều, mở mắt nhìn trùng trùng vào những múi trên mái tôn và những vạch gi; tâm trí anh không nghĩ lan man, anh chẳng nhìn thấy gì ngoài tấm sắt, những đường vạch không biến thành hoa văn hay những hình tượng” [4, tr.183]. Đó là lúc anh ta hiện sinh giữa cõi nhân gian.

Cuộc đời của Michael K phải chăng cũng là hình ảnh ẩn dụ sâu sắc về định mệnh không thể thay đổi, không thể đối trá: con người là bất toàn trong xã hội hậu hiện đại. Hẳn là một dụng ý khi trong phần II của tác phẩm có nhiều chỗ Michael được gọi là Michaels (thêm “s” số nhiều), liệu đó có phải là sự nhân lên những thân phận như K ở xã hội Nam Phi hậu Apartheid? Tiểu thuyết *Cuộc đời và thời đại của Michael K* xây dựng nhiều biểu tượng lớn mang tính đánh thức miền suy ngẫm của bạn đọc. Những chân trời ý nghĩa của tác phẩm vẫn còn đầy sức vẫy gọi về cuộc đời, con người, nhất là hành trình khám phá bản thân.

Tài liệu tham khảo

- [1] Lê Huy Bắc (2013). *Văn học hậu hiện đại lí thuyết và tiếp nhận*. NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [2] Nguyễn Thị Minh Duyên. *Nhân vật trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee*. <https://vanchuongviet.org/index.php?comp=tacpham&action=detail&id=11043,15/09/2009>.
- [3] Thủy Nguyệt. *Thế giới văn chương hoài nghi và tâm tôi của J.M.Coetzee*. <https://news.zing.vn/the-gioi-van-chuong-hoai-nghi-va-tam-toi-cua-jmcoet-ze-e-post756839.html,27/06/2017>.
- [4] J.M. Coetzee (2004). *Cuộc đời và thời đại của Michael K* (Thanh Vân dịch). NXB Phụ Nữ, Hà Nội.
- [5] J.M. Coetzee (2008). *Người chậm* (Slow man) (Thanh Vân dịch). NXB Văn học, Hà Nội.
- [6] J.M. Coetzee (2014). *Đợi bọn mọi* (Crimson Mai và Phương Văn dịch). NXB Văn học, Hà Nội.
- [7] Trần Đình Sử (2004). *Dẫn luận Thi pháp học*. NXB Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [8] Khoa Ngữ văn, Đại học Sư Phạm, Đại học Huế (2012). *Nghiên cứu và dạy học Ngữ văn*. NXB Đại học Huế.

POSTMODERN PEOPLE IN LIFE AND TIMES OF MICHAEL K

Abstract: Literature is an art form of discovery, exploration to establish the human person in the most meaningful and beautiful way. One of the writers who was always on tenterhooks about human condition after war was John Maxwell Coetzee, the second winner of the Nobel Prize for Literature in South Africa. The novel *Life and Times of the Michael K*, which won the Booker Prize in 1983, touched the inner pain of human beings. In this article, we identify types of postmodern people affected by both physical and mental traumas such as deformed, defective people; skeptical, lonely people; people who were longing for life and love, etc The reality of South Africa can be comprehensively exposed to readers as a cruel, paradoxical Apartheid age and simultaneously engraved in our minds the postwar-human condition.

Key words: *Life and Times of Michael K*; postmodern people; South Africa; Apartheid.